

Димитър Златев (Велико Търново)

ЕКЛИСИОЛОГИЧНИ И АНТРОПОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ПОНЯТИЕТО „СЪБОРНОСТ“ В БОГОСЛОВИЕТО НА АРХИМАНДРИТ СОФРОНИЙ (САХАРОВ)

В богословието на отец Софроний най-съвършен израз на християнското единство, на цялостност, се открива в църковната съборност. Църквата актуализира и реализира всеединството, което има своя Първообраз в Божественото единство на Света Троица. Същевременно съборният характер на Църквата е образ-ец за начина, по който човекът реализира себе си, чрез участието в Истината (Христос)¹. Отгук е ясно, че богословската антропология, изведена от догматическите основи на триадологията и христологията получава своята пълна осмисленост в еклисиологията, която всъщност разкрива човека, като такъв. Взаимозависимостта между догмата за Троицата и Църквата е един уникален пример за живоопитното, а не абстрактно осмисляне на човека в богословието на стареца². Така, в Църквата, антропологията се разбира в перспективата на единното и съборно човешко битие по естество, което е реализирано като многоипостасно, по образа на Три-Ипостасното Божествено единство³. Точно поради тази причина осмислянето на понятието съборност е от изключителна важност за цялостното богословие на стареца.

¹ Отец Софроний изразява разбирането си за отношението между антропология и еклисиология по следния начин: „Ние разбираме православието „динамично“. Никой от благоразумните не определя самия себе си изцяло православен. Само Църквата е ПРАВОСЛАВНА, а ние сме длъжни да се стремим към възприемане и участие в нейната непогрешимост. Да бъдеш православен означава да бъдеш свят в своя живот и съвършен в познанието на Божествената Истина“. – Сахаров, архим. Софроний. Таинство християнско-жизни. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 2009, с. 57. Това ясно показва, че еклисиологията е завършек на антропологията, нейна есхатологична цел.

² Вж. ΣΚΟΥΤΕΡΗ, Κ. Ἡ Τριαδολογία τοῦ Γέροντος Σωφρονίου («Ἡ Ὀρθόδοξος Τριαδολογία ὡς ἀρχή τῆς Ἐκκλησιολογίας»). Στο: ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΚΤΙΣΤΟΥ ΦΩΤΟΣ, ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ, 2008, 190-191.

³ Вж. Сахаров, архим. Софроний, Таинство християнско-жизни, с. 114.

Характерно за творчеството на стареца е, че съборността се осмисля като цялост, из-цел-ение на двата центъра на личността – ум и сърце, и същевременно се разглежда като съвършенство или завършеност (свършеност) в потенция. Според отец Софроний всеки човек, в опита си да осъществи своята ипостас по автентичен начин, полага усилия и борба за достигане до съвършенство. Това съвършенство не трябва да се разбира само като развитие на възможностите на тварната природа, взети сами по себе си, т.е. съборността на човека не може да бъде индивидуален акт, а винаги се поставя в хоризонта на синергийния акт между тварната човешка свобода и нетварната Божия благодат. По своята същност съборността е дар на Светия Дух⁴ и задача, поставена пред човешката свобода при реализацията на личността⁵.

Съборността на Църквата има своето основание в Триипостасния Бог и според стареца Троицата е Първообраза⁶, по който е сътворен човека-човечество⁷. Това сътворение има за своя крайна есхатологична цел да осъществи човека като и в Църква. Чрез този факт богословски може да се разбере съборността на човешката личност като потенциална, актуализираща се и реализираща своето еклисиално-съборно битие. Старецът вижда това битие като пълна реализация на единството на човешката същност-натура в множество персони⁸, т.е. като Църква по образа на Света Троица.

Така, съборността на човека, като автентичен израз и цел на тварната личност се осъществява не другаде, а именно в битието на Църквата. Оттук е ясно, че за отец Софроний човекът, като такъв, трябва да осъществи съборното (църковно) битие като единство на природата и множественост на ипостасите, които възприемат или по-точно въипостазират в пълнота тази природа⁹. Човешката личност в Църквата

⁴ Вж. пак там, с. 16.

⁵ Въпросът за осмислянето на съборността като дар и цел в светоотеческото богословие е развит обстойно от доц. Мариян Стоядинов. Вж. Стоядинов, М. Съборността като дар и цел, в: Църква, общност, общество. Велико Търново, 2009, с. 31-46. Това много ясно показва, че такава теза в богословието на стареца има своите светоотечески корени, които в контекстуалната ориентация на неговото богословие играят важна роля за изясняването на християнската персонология.

⁶ Вж. ΣΚΟΥΤΕΡΗ, Κ. Ἡ Τριαδολογία τοῦ Γέροντος Σωφρονίου, σ. 189.

⁷ Вж. Сахаров, архим. Софроний. Таинство християнської жизни, с. 100.

⁸ Пак там.

⁹ Вж. пак там, с. 183. Отец Софроний заявява, че „битието на тварите по образа на Троицата Божество е смисъл и цел на Църквата. Това следва от словата на молитвата на Христос (срв. Йоан 17:22). Очевидно е, че човешката личност взета сама по себе си, не достига пълното подобие на Христос до равенство и тъждество с Него, по този начин зададеното единство е неосъщест-

е призвана да вмести в себе си цялото битие без умаление и унищожение, като остане несводима и уникална по отношение на всяка друга личност. Това е осъществимо и то в пълнота, но само като „единство в Църквата и чрез Църквата“¹⁰. Тази е причината, поради която правилното осмисляне на съборността, в догматически план, осигурява правилно осъществяване на богочовешкото единство в Църквата, в практико-аскетически план. Оттук, съборният характер на Църквата дава възможност на богословската персонология на стареца да изясни възгледа за човека в перспективата на еклисиологията като съборно битие в своето есхатологично свършенство.

1. Триаспектният характер на съборността („отвъд“ римокатолическата и протестантската парадигма за съборността)

В богословието на отец Софроний разбирането за съборността на Църквата има важно значение при извеждането на християнската антропология и персонология. Според стареца единствено в Църквата може по автентичен начин да се реализира личността като съборно битие и това има своите догматически и аскетически основания. Поради това поставянето на персонологията върху догматическото учение и разглеждането ѝ в перспективата на аскетиката, в крайна сметка води до пълното ѝ осмисляне в контекста на еклисиологията и по-конкретно в правилното усвояване на истината за съборността на човешкото битие. Оттук може да се изведе един важен принцип в богословието на отец Софроний, а именно единството между догматическото учение и практическия живот на човека, единство, което е разбираемо само в Църквата. Старецът заявява, че погрешното възприемане на догмата неизбежно води до грешки в духовния и нравствен живот. Затова истинската Църква е длъжна да постои в истината, както на равнището на догматите, така и на равнището на аскетичния духовен живот¹¹.

вимо. Ако в своето крайно осъществяване, което лежи в основата на целия свят, човек не вмести в себе си цялата пълнота на богочовешкото битие, то единството ще бъде несвършено, частично“.

¹⁰ Сахаров, архим. Софроний. Раждането за непоклатимото царство. София, 2009, с. 97.

¹¹ Вж. Сахаров, архим. Софроний. Подвиг богопознания. Писма с Афона (к Д. Балафуру). Свято-Иоанно-Предтеченский манастир. Москва, 2002, с. 300. В своите размисления по въпроса за истинската Църква старецът заявява, че в историческото време много от християнските деноминации са свели своето учение до една социална форма, която да обслужва земните човешки интереси, но особено след двете световни войни е ясно, че такива учения са неправилни и ненужни. За отец Софроний дори икуменизма, който цели

Взаимозависимостта на догматиката и аскетиката може най-ясно да бъде засвидетелствана в Църквата. По парадоксален начин тя е критерий за църковност и същевременно произхожда от църковния опит. От тази гледна точка отец Софроний извежда разбирането си за съборността като актуализираща се потенция по образа на съборното единство на Ипостасите в Света Троица. По този начин триадологията е поставена като основа за осмислянето на еклисиологията, а абсолютното и свършено съборно единство на Троицата е образ-ец за относителното съборно единство на човека, което се активира и реализира в Църквата.

Проблемът за съборността, поставен върху основата на взаимозависимостта между догматиката и етиката, позволява на стареца да види непълнотата в римо-католическата и протестантската еклисиология. Макар неговото богословие да няма разгърната аналитична система, разглеждаща различни християнски деноминации, все пак в своите разсъждения старецът коментира някои исторически появили се крайности поради разрушаването на антиномичното единство между догматика и аскетика. Разкъсването на абсолютното тъждество и различие между същност и ипостас и придаването на по-голямо онтологично значение на един от тези два аспекта на реалността на Божественото Битие в триадологичен аспект води до определен тип църковност, който обаче не изразява в пълнота нито евангелското, нито светоотеческото богословие. В тази перспектива старецът Софроний коментира, че онтологичният примат на същността над ипостаста, който се наблюдава в римо-католицизма, неминуемо води до грешката на филиоквизма¹². Проблемът с *filioque* е проблем на нарушен баланс в догматическото антиномично тъждество и различие между същност и ипостас. Оттук поставянето на същността над ипостаста води до еклисиологичната формулировка на догмата за непогрешимостта на папата. Старецът вижда в папизма отхвърляне на автентичното разбиране за личността, като категория изразяваща любящо и свободно отношение с друга личност, и заместването ѝ с категория от социалните отношения, в които папата, по силата на своето място в Църквата, е непогрешим¹³. В контекста на християнската персонология и на извеждането ѝ от пра-

единение на християнството, по-скоро задълбочава проблемите, отколкото да води до реално и пълно единство, разбирано като съборност на равнището на богочовешкото битие. Вж. Сахаров, архим. Софроний, Таинство християнско-й жизни, с. 180.

¹² Вж. Сахаров, архим. Софроний. Переписка с протоиереем Георгием Флоровским. Свято-Иоанно-Предтеченский монастырь. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 2008, с. 50.

¹³ Вж. пак там, с. 51.

вилното осмисляне на църковната съборност отец Софроний заявява, че догмата за непогрешимостта на римския папа „сам по себе си отвежда християнството толкова далече от неговия истински характер и смисъл, че аз просто не мога да позная нито Христос, нито човека в римо-католицизма“¹⁴.

Видно е, че нарушения баланс на догматическата антиномия води до изкривена представа за църковността. Без да анализира цялостно този проблем, отец Софроний твърдо заявява, че поставянето на същността над реалността на ипостаста в контекста на триадологията, изкривява светоотеческото осмисляне за човека, като в перспективата на еклисиологията го поставя в отношението общо-частно, където общото има превес над частното. Оттук съборността на Църквата се разбира като причастност към непогрешимите решения на папата. Според стареца това по-скоро обезличава човека, като поставя личността в подчинено положение¹⁵.

В крайна сметка аналитичното сравнение между римо-католическата и православна еклисиология провокира стареца да заяви, че съществените разлики са продукт на различия в догматическото осмисляне на християнското учение. Оттук на равнището на църковния живот се появяват различия, които по-скоро въвеждат в римо-католицизма едно социално и юридическо разбиране за съборността, изведено от рационалния дедуктивен принцип на превес на общото над частното.

В коментарите си върху различните типове еклисиология отец Софроний отбелязва и грешките на протестантизма. Според него крайностите на римо-католицизма, които се изразяват в обективизиране на учението за Троицата, чрез отдаване на онтологичен превес на същността над ипостаста, водят до съответното изопачаване на догмата в протестантските деноминации. Поставянето на ипостаста над същността нарушава баланса между тези два битийни аспекта, което създава предпоставки за осмисляне на съборността от гледна точка на индивидуализма. Според стареца субективният метод, въведен в еклисиологията от протестантизма, противостои на римо-католическия обективизъм, но не може да изрази автентичното разбиране за съборността. Такава съборност по-скоро приравнява персонализма с индивидуализма, което противоречи на разбирането на отец Софроний за личност¹⁶.

¹⁴ Сахаров, архим. Софроний, Таинство християнскои жизни, с. 107.

¹⁵ Вж. Сахаров, архим. Софроний, Переписка с протоиереем Георгием Флоровским, с. 51.

¹⁶ Отец Софроний смята, че такъв субективизъм в разбирането на Църквата е близък с персонализма на екзистенциалната философия. Така екзистенциализма, като философско течение, и протестантизмът са в основата на

От казаното по-горе става ясно, че когато старецът извежда своето разбиране за Църквата и нейното съборно битие върху основата на догмата за Света Троица, го прави в противовес на крайностите и грешките в догматическите учения на римо-католицизма и протестантизма. На първо място, догмата за Света Троица му дава възможност да види нарушения баланс между осмислянето на понятията същност и ипостас в тези две християнски деноминации. Второ, старецът осъзнава, че рационалният подход към догмата за Троицата, независимо дали в перспективата на обективизма, или на субективизма, поражда невъзможност за правилно осмисляне на Църквата и църковния живот. Оттук, необходимото заключение за православно разбиране на понятието съборност е, че това е реалност, която не се поддава на рационализиране, а се осмисля в Църквата като единство на човека участващ в богочовешкия начин на съществуване на Христос по образа на Света Троица.

В своята еклисиология отец Софроний преодолява рационализма на римо-католическото и протестантско разбиране, като изхожда от православно антиномично триадологично учение. Според стареца православието не допуска релативизъм между двата аспекта на битието – същност и ипостас¹⁷. Построяването на триадологията само върху тези два аспекта на битието поражда рационализация на догмата и нарушаване на антиномичния баланс между тях. Затова триаспектната триадология спомага осмислянето на еклисиологията в една апофатична перспектива не на две, а на три битийни аспекта, които задължително запазват своето абсолютно тъждество и абсолютно различие.

Според отец Софроний Църквата, която съществува по образа на Света Троица също се състои от три аспекта на битието – ипостаси, същност и енергия и има антиномичен характер, съдържащ едновременно тъждество и различие. Старецът заявява, че „така, както в Божието Битие различаваме три „аспекта“ – Лице, Същност и Енергия,

осмислянето на тварната личност като индивид – нещо, което противоречи на евангелските и светоотечески разбирания за човека и личността. Вж. Сахаров, архим. Софроний, Переписка с протоиереем Георгием Флоровским, с. 52. Може да се твърди, че такава позиция на отец Софроний е в пряка зависимост от неговата персонология. Той не може да отъждестви личността с индивида и дори ги разглежда като противоположни понятия. Оеднаквяването на понятията индивид и личност в протестантизма се дължи основно на осмислянето на Христос като единствен принцип на вярата и пренебрегването на една от основните характеристики на личността – свидетелството на другия. В този смисъл за протестантизма молитвеността към светиите, към св. Дева Мария и т.н. изгубва своята важност. Вж. Митев, Д. Инославни изповедания. Варна, 2003, 144-145.

¹⁷ Вж. Сахаров, архим. Софроний, Таинство християнскои жизни, 177-178.

така и в Църквата виждаме личности, природа и действия, които обаче, при окончателното осъществяване на човешкото битие трябва да станат тъждествени. Така както в Светата Троица всяка Ипостас е носител на абсолютната пълнота на Божието Битие, така и в човешкото битие всяка ипостас в своето върховно осъществяване, трябва да стане носител на цялата богочовешка пълнота...¹⁸.

Оттук става ясно, че съборността на Църквата може да се осмисли само в перспективата на трите аспекта на битието и то като апофатична реалност, изключваща рационалното противопоставяне на обективно и субективно. Това позволява на отец Софроний да изведе своята християнска персонология не от понятийната абстрактност, а от живия църковен опит. Според него всяка личност, създадена по образ Божий, потенциално носи в себе си отражение на Триипостасния Бог. За да актуализира тази своя потенция, личността участва в съборното битие на Църквата, където единосьщиято се съвместява с множествеността на ипостасите¹⁹. По този начин старецът успява да осмисли човека като Църква, а Църквата като задача пред човека-човечество²⁰.

Триаспектният характер на църковната съборност изисква и триаспектно осмисляне на човешкото битие. Ако обаче в Троицата Ипостасите ипостазират в пълнота Божията същност и енергия и на равнището на вечността тези три аспекта съществуват в абсолютно тъждество и различие, то на равнището на временното тварно-човешко битие тази антиномична пълнота е само потенция, която се актуализира в Църквата и се реализира като съборно битие. За отец Софроний посочените грешки в еклисиологията на римо-католицизма и протестантизма имат смисъл дотолкова, доколкото изясняват непълнотата на разбирането за съборност в перспективата на дихотомията същност-ипостас. Според него една двuasпектна триадология и съответно двuasпектна еклисиология няма възможност да изрази целта на човешкото битие, а именно актуализирането и реализирането на ипостасното начало като единство на църковната съборност. Поради това енергийният аспект, като трети момент в разбирането на Църквата, а от тук и в разбирането на човека, се оказва изключително важен за обособяването на триаспектния характер на съборността.

¹⁸ Вж. Сахаров, архим. Софроний, Раждането за непоклатимото царство, 97-98.

¹⁹ Вж. Сахаров, архим. Софроний, Таинство християнскои жизни, с. 183.

²⁰ Може да се каже, че осмислянето на човека като Църква, а на Църквата като задача пред човека, в богословието на отец Софроний има своите светоотечески основания. Самият той най-вероятно взаимства тези си разбирания от богословието на св. Максим Исповедник, който в своята Мистагогия разглежда въпроса за Църквата като изразяваща човешкото битие и самата тя е човек. Вж. св. Максим Исповедник. Мистагогия. – В: Светоотеческо наследство. Изборник. София, 2001, с. 162; 171-172.

Според стареца всеки Божествен акт е цялостен и от гледна точка на икономията се извършва от Отца, чрез Сина, в Светия Дух. По този начин дихотомичното напрежение между разбирането за същност и ипостас в човешко-църковното битие се преодолява само чрез триаспектната еклисиология, осмисляна в перспективата на триадологичния догмат. Загубата на антиномичния баланс на абсолютно тъждество и абсолютно различие между същност и ипостас може да бъде преодоляна в православното разбиране за живото и опитно участие в Божиите енергии. За отец Софроний, като изразител на едно опитно и аскетично богословие, връзката със светоотеческата традиция и православното разбиране за нетварните Божии енергии дава възможност съборността да не се осмисля като теоретико-статична конструкция, а като опитна и динамична онтологична реалност. Старецът заявява, че щом човекът-човечество е сътворен по образ-а на Троицния Бог, цел на неговото битие е да реализира многоипостасното единство в едно естество²¹ като общ и единен живот в Църквата. Това е възможно на основата на христологичния догмат, чрез който стареца осмисля общия живот на многоипостасния човек като живот в любовта. Заповедите за любов, към Бога и ближния, отварят перспективите пред стареца да види в сътворения човек една природа и едно природно действие, като същевременно всяка ипостас въ-ипостазира цялата човешка природа в общото действие на любовта. Любовта като същностно действие на Света Троица, чрез Христос се превръща в синергиен дар за човека, а от тук и възможност за реализирането на съборния човек в Църквата²².

За богословието на отец Софроний и за осмисляне на неговата персонология темата за любовта, въведена в енергийния аспект на еклисиологията и антропологията, извежда разбирането за съборността от рационализма и дихотомичната противопоставеност на същността и ипостаста. Христовите заповеди за любов, като двуединно Божие действие са ключ за осмислянето на съборността като участие на човешката личност в благодатта на Троицата. От тази перспектива отец Софроний вижда съборността не просто като църковно единство по образ-а на Света Троица, но и като активно подвижническо уподобяване на Христос в благодатта на Светия Дух. В това уподобяване на Христос човек получава битиен опит за ипостаста (личността) и така израстването на по образ чрез по подобие „човек изживява като битийно съзнание: сега в Христос и „аз съм““²³. Според отец Софроний постигането на такъв тип битийно съзнание е въпрос на свободно човешко усилие в Църквата да придобие и усвои Божия благодатен дар. Оттук разбира-

²¹ Вж. ΣΚΟΥΤΕΡΗ, Κ., Ἡ Τριαδολογία τοῦ Γέροντος Σωφρονίου, σ. 186.

²² Вж. Сахаров, архим. Софроний, Таинство христианской жизни, с. 187.

²³ Сахаров, архим. Софроний. Ще видим Бога както си е. София, 2005, с. 275.

нето за съборността на Църквата и съборността на човека придобива своите светотайнствени измерения.

2. Светотайнственият характер на съборността

Православното светоотеческо разбиране за тайнствата винаги предполага две страни – Божествената и човешката. За църковното съзнание тайнствата изразяват невидимото присъствие на Христос, продължаващо в историята (вж. Мат. 28:20), чрез благодатта на Светия Дух²⁴. Така синергията между Божественото и човешкото, между вечното и временното, между невидимото и видимото е в основата на светотайнствения живот, в който се приемат даровете на Светия Дух, а Църквата свидетелства за това. В този смисъл целият християнски живот е тайнствен дотолкова, доколкото винаги предполага човешкото аскетично усилие за усвояване на Божията благодат²⁵.

Както вече стана ясно, в богословието на отец Софроний мястото на човека не може да бъде осмислено другаде освен в Църквата и нейното съборно битие. В Църквата като Тяло Христово, съществуваща по образа на Света Троица, се дава и усвоява благодатта на Светия Дух. Домостроителното Божие действие, което освещава и възпява Църквата, е нетварен дар за човека, който предполага свободното уподобяване на Христос. Придобиването на Христовия живот е не просто двустранен, а тристранен акт на любовта, в който Бог дарува Своята благодат на човека, а човек усвоява този дар чрез изпълнението на заповедите. По този начин придобиването на Божията любов практически се изразява в участието на човека в нея, чрез любов към Бога и към ближния. Синергията между Божията благодат и човешката свободна воля, както и свидетелството за този акт в лицето на ближния може да бъде разбрано само в Църквата, и то в тези свещенодействия, които изразяват светотайнствения живот на Църквата.

За отец Софроний тайнствата са опитно установимите действия, които свидетелстват за синергията между Бога и човека. В контекста на еклисиологията тайнствата не допускат едно рационално и индивидуалистично разбиране за съборността, тъй като в тях участва цялата Църква, независимо от пространствените и времевите граници, в които живее конкретният човек. Чрез тайнствения синергиен акт между Бога

²⁴ В изповеданието на православния вяра за тайнствата се говори, че са свещенодействие, което под видим знак, вярващия получава невидимата Божия благодат. Вж. Евдокимов, П. Православието. София, 2006, с. 334. Вж. също Фелми, К. Въведение в съвременното православно богословие. София, 2007, 254-255.

²⁵ По този въпрос по-подробно вж. Влахов, архим. Иеротеос. Православната духовност. Велико Търново, 2005, 68-70.

и човека по подобие на Христос се актуализира образът Божий в човека, а именно личността и за това свидетелства цялото Тяло като многоипостасно и единосъщно човечество, съществуващо по богоподобен начин и участващо в пълнотата на Христовия живот.

Отец Софроний в своето опитно и аскетично богословие много често настоява, че човекът и човешката личност могат да бъдат осмислени само чрез единението с Христос. Това единение, чрез възплъщението и възкресението старецът вижда в перспективата на енергийния аспект на битието като синергия между Бога и човека в Светия Дух. Така Христос, чрез благодатта на Светия Дух участва в актуализирането и реализирането на човешката личност като съборно битие. Според стареца в Църквата тази синергия се превръща в опитно преживяване на Христовия живот²⁶, и то чрез средствата за единение с Него. Тези средства са истинското богатство на Църквата и отец Софроний ги отъждествява с тайнствата. Според него в тайнствата Църквата предлага на човека Въплътения Бог, и то не символично, а съвсем реално, и това е очевидност на непосредствения църковен опит, който не може да бъде рационално определен²⁷.

В светотайнствения живот на Църквата благодатта на Светия Дух предизвиква сърдечно покаяно движение и според мярата на свободното и любящо участие в този дар човек се уподобява на Христос²⁸. Както в цялостното аскетично богословие на отец Софроний, така и в разбиранията му за светотайнствения живот в Църквата, темата за покаянието присъства на преден план. Видно е, че уподобяването на Христос чрез благодатния дар на Светия Дух в тайнствата не е механичен акт, а действие на две воли – Божествената и човешката. От гледна точка на човешкото действие живото и опитно покаяние, осмислено от стареца като покаяние на психологично ниво, позволява на благодатта да действа в човека. По този начин се изобразява в човешкото сърце Човекът Христос и му се разкрива предвечният творчески замисъл на Бога²⁹. Усвояването на този дар отец Софроний вижда като актуализиране и реализиране на човешката личност на онтологично ниво. В контекста на разбирането си за тайнствата двете нива, за които говори стареца – психологично и онтологично, по никакъв начин не трябва да се разбират като две разкъсани реалности. В перспективата на синер-

²⁶ Вж. Денда, С. Тайна обожења у богословљу и пастирском служењу старца Софронија. (ръкопис), с. 223.

²⁷ Вж. Сахаров, архим. Софроний, Подвиг богопознания. Писма с Афона (к Д. Балафуру), с. 269.

²⁸ Вж. Сахаров, архим. Софроний, Таинство христианской жизни, с. 32.

²⁹ Вж. Захару, архим. Захария. Христос как путь нашей жизни. Православный Свято-Тихоновский Богословский институт. Москва, 2003, с. 32.

гията психологичното ниво изразява аскетичното усилие на човек да участва в онтологичния битиен Божествен акт, установим опитно като благодат в църковните тайнства.

Отец Софроний вижда в църковните тайнства път или начин, по който човек встъпва в единение с Бога. Чрез тайнствата и техния синергиен характер тварната личност получава духовни дарове, чрез които битийно познава Бога като Личност. Тайнствата кръщение, миропомазание и евхаристия изразяват пълнотата на Божиите дарове необходими за обновлението и обожението на човека³⁰. Тези онтологични дарове предизвикват аскетичното усилие за освобождение от греховността и смъртността. В усилието за усвояване на даровете в светотайнствения живот на Църквата старецът вижда изключителната важност на покаянието. То започва още в тайнството на кръщението и като дар Божий съпътства човека в целия му живот и в опита да реализира своята ипостасност³¹. Покаянието се явява аскетично усилие, което пронизва целия живот на човека и е необходимо условие, както за изпълнение на заповедите за любов, така и за участие в Църквата. Именно покаянието позволява на човек да се стреми към оличностяване на своето еклисиално битие, като участва в даровете Божии вървейки по светотайнствените пътища посочени от Църквата. В този смисъл старецът разбира покаянието като дар, който е ключов за самото осмисляне на личността като съборна нова твар в Тялото Христово.

Може да се каже, че за богословското осмисляне на съборността в творчеството на стареца този светотайнствен момент играе изключително важна роля. На първо място, чрез тайнствата в Църквата човек реално участва в Божието действие, т.е. осмисля и освещава енергийния аспект на своето битие. Синергийният акт открива не просто единодействието с Бога, но и създава предпоставки за единодействие с всяка друга личност в Църквата. Синергията с Бога и съдействието с ближния открива пред човека единосьщиято му с цялото човечество. Свободното усилие за уподобяване на Христос в Светия Дух и светотайнствения живот актуализира потенциалността на ипостасното начало. Така триаспектната антропология в богословието на стареца се осмисля единствено в перспективата на Църквата и светотайнствения характер на съборността.

³⁰ В същия контекст, свързан с обожението, разглежда трите тайнства и Манзаридис. Според него Кръщението, Миропомазанието и Евхаристията изразяват пълнотата на светотайнствения живот и са предпоставки както за синергийното отношение с Бога, така и за осмислянето на Църквата. Може да се каже, че тези тайнства дават смисъл на църковното битие и легитимират Църквата като такава. Вж. Mantzaridis, G. *The Deification of Man*. NY, 1984, 41-45.

³¹ Вж. Захару, архим. Захария, Христос как път на нашата жизнь, с. 244.

Осмислянето на темата за съборността в православната традиция, в перспективата на нейния триаспектен и светотайнствен характер, съвсем ясно показва начина на осъществяване на личността в Църквата. Антропологичните и еклисиологични граници на съборното ипостасно битие на човека изразяват динамиката в ставането на личността. В богословието на отец Софроний разбирането за съборността изведено в противовес на римо-католицизма и протестантизма показва, че всяка двуаспектна теология по необходимост изпада в крайностите на обективизма или субективизма. Това е предпоставка Църквата да бъде осмисляна юридически или индивидуализитично и същевременно такова разбиране да се превърне в задължително за понятието съборност. Поради това старецът въвежда триаспектното осмисляне на Църквата по образа на Света Троица. По този начин Църквата е реалност, в която човекът-човечество се осмисля като единосъщен, проявяващ се в множество човешки ипостаси, чрез едното човешко действие, което е синергийно (в съ-действие) с Божията енергия усвоявана като благодат. Така, чрез разбирането за Божията благодат, отец Софроний вижда в Църквата онтологичната реализация на единосъщното човечество в множествеността на тварните личности. Това показва, че старецът осмисля Църквата като човек реализиращ се в пълнота, а човекът в Църквата актуализира своята съборност или антиномичното абсолютно тъждество и различие на трите аспекта на своето тварно битие. Оттук темата за благодатта отваря перспективите за осмислянето на съборността в един светотайнствен контекст.

Отец Софроний вижда в тайнствата на Църквата реалната възможност на тварната личност да усвои и да участва в Божията благодат. Така, според мярата на аскетичното усилие на човека синергийно да участва в Божията благодат му се дарува онтологичното съдържание на битието, т.е. чрез благодатта човек реализира своята тварна личност в Църквата. Тази реализация отново е видяна от отец Софроний като двуединен акт, както между човека и Бога, така и между човека и всеки друг член на Църквата. Свидетелството реализирано като Божие действие или благодат в Църквата се осмисля като свидетелство на всеки член на Тялото Христово, който свидетелства, в светотайнствения живот, за личността на другия. Така старецът изразява реалната възможност човек, в Църквата, да се реализира като един човек-човечество в множество тварни ипостаси и по този начин да усвои дара и да постигне целта на съборността.

Summary

Dimitar Zlatev (Veliko Tarnovo)

Ecclesial and anthropological aspects of the concept of “catholicity” in the theology of Archimandrite Sophrony (Sakharov)

In the theology of Father Sophrony the understanding of the catholicity is displayed as opposed to Roman Catholicism and Protestantism, and shows that each two-faceted theology necessarily falls into the extremes of objectivism and subjectivism. This is a prerequisite for understanding the Church in a legal or individualistic perspective, while such understanding to become mandatory for the concept catholicity. Therefore, the Elder introduce a three-faceted understanding of the Church in *the image* of the Holy Trinity. Thus the Church is a reality in which man-humanity is viewed as one essence manifested in many human hypostases by a human action that is synergic (in co-operation) with God’s grace, the latter being conceptualized as energy metabolized. Thus, through the understanding of God’s grace, Father Sophrony demonstrates that the Church is an ontological realization of the unity of mankind in the multiplicity of creatures personalities. This shows that the Elder gives meaning to the Church as a man realized in fullness, and the man in the Church updated its catholicity or antinomic absolute identity and difference of the three aspects of its created being. Hence the theme of grace opens perspectives for understanding the catholicity in a sacramental context.

In the sacraments of the Church Father Sophrony sees a real possibility for created personality to assimilate God’s grace and to participate in it. Thus, according to the measure of the ascetic effort of human synergistically to participate in the grace of God is gifted with the ontological content of their existence, ie by the grace a man realize his creature personality in the Church. This realization was seen again by Father Sophrony as a mutual act of man and God, on the one hand, and between man and any other member of the Church, on the other. The testimony which is realized as an act of God or grace in the Church is viewed as an evidence of each member of the Body of Christ, who testified in the sacramental life of the other person. Thus Father Sophrony expresses the real possibility for the person in the Church to acquire the gift of catholicity and to achieve as a goal.